

Lunds universitet

Historiska institutionen

HIS K01

Seminarieledare: Anna Walette

Handledare: Johan Pries

26 April 2013, kl 10.15

”Mindre bemedlade, barnrika familjer”

*En studie i hur 1930-talets statliga bostadsreformer kom att påverka
Malmö.*

Innehåll

Inledning:	2
Syfte och frågeställning:	3
Källmaterial:	3
Metod:	4
Tidigare forskning:	5
Teoretiska perspektiv:	7
Historisk bakgrund och kontext:	11
Undersökning:	14
- Statens byggnadslånebyrå och Malmö	14
- 3:e avdelningen – statens förlängda arm:	17
- Tredje avdelningens kontakter med HSB	19
- PM angående nya hustyper:	23
- Invändningar emot storskaliga planer:	25
- Kompromisser:	28
- 1938:	30
Sammanfattning och slutsatser:	31
Käll- och litteraturförteckning:	34

Inledning:

Under 1930-talet lades grunden för vad som skulle komma att utvecklas till den svenska välfärdsstaten. Reformerna och välfärdsprogram, främst pådrivna av socialdemokratiska arbetarpartiet, började diskuteras och stegvis genomföras. Folkhemmet skulle byggas och i dess centrum stod utvecklingen av en ny bostadspolitik. Denna präglades till stor del av arkitekter som inte längre nöjde sig med att rita pampiga fasader. De ville, istället, bygga fram ett bättre samhälle baserat på nya moderna idéer om byggnaders funktion.

Vid samma tid hade Sverige bland de sämsta bostadsförhållandena i hela Europa och Malmö var inget undantag. Ludvig "Lubbe" Nordströms omdiskuterade reportageserie, *Lort-Sverige*, ger en bild av det aktuella läget i landet vid tiden och beskriver bostäder som var små, trångbodda och saknade moderna bekvämligheter. De flesta var nog överens om att något måste göras. Det skulle dröja ett par decennier innan de riktigt stora projekten, såsom miljonprogrambyggen, skulle komma att ta fart. Vissa åtgärder började dock genomdrivas redan under 30-talet.

Statlig inverkan sågs av många som ett måste då marknaden inte tycktes mäka med att lösa problemen. Inrättandet av Statens byggnadslånebyrå, från vilken kommuner kunde söka lån och bidrag för nybyggnation av bostäder, var ett av statens första steg. Dess reform kring hjälp åt "*minde bemedlade, barnrika familjer*" är central i denna uppsats. Fokus ligger på hur Malmö kom att påverkas av denna reform och hur mottagandet av den kom att se ut i staden.

Stockholmsutställningen 1930 brukar omnämnas som funktionalismens ikoniska inträde i Sverige. Funktionalismens idéer kring bostaden och stadsplanering var nya, banbrytande och högaktuella under 1930-talet. Dessa kommer att finnas med som en röd tråd genom denna uppsats.

Syfte och frågeställning:

Syftet med följande uppsats är att närmare studera idéerna bakom och debatten kring bostadsformer under 1930-talet. Fokus ligger på hur dessa reformer diskuterades och påverkade Malmö vid tiden. Uppsatsen utgår ifrån de statliga lån och bidrag som började delas ut av Statens byggnadslånebyrå under 1935 med syfte att tillgodose bostäder åt ”mindre bemedlade barnrika familjer”.

Frågeställningarna är följande:

- Hur kom lånen och bidragen ämnade för bostadshjälp åt ”mindre bemedlade barnrika familjer” att påverka Malmö?
- Hur såg diskussionen ut och vilka argument lyftes kring reformen i Malmö?
- Hur såg planerna ut och varifrån kom inspirationen och idéerna till dem?

Källmaterial:

Uppsatsens källmaterial är hämtat ifrån Malmö stadsarkiv och utgörs av protokollhandlingar från Drätselkammarens tredje avdelning i Malmö, åren 1934-1937, samt material från Malmö stads fastighetsnämnd. Drätselkammaren var det organ i äldre städer som, tillsatt av kommunfullmäktige eller dylik institution, förvaltade stadens finanser och fastigheter. I Malmö var denna uppdelad i flera avdelningar där den tredje hanterade frågor rörande fastighetsärenden.¹ Då reformen som står i fokus i denna uppsats inrättades 1935 har innevarande år, samt ett antal år kring detta, varit relevanta att studera. Det är huvudsakligen skrivelser till och från avdelningen, rörande bostadshjälp åt ”mindre bemedlade barnrika familjer”, som uppsatsen fokuserar på. Dessa skrivelser finns främst som bilagor till protokollmaterialet och i tredje avdelningens brevbok.

De flesta skrivelser till och från tredje avdelningen rörande detta ämne finns bevarat i Malmö stads fastighetsnämnds arkivsamling. Tredje avdelningen omvandlades 1955 till fastighetsnämnden². Fastighetsnämndens arkivsamling omfattar därmed främst material från

---

¹ Drätselkammarens tredje avdelning kommer vidare omnämnas som enbart ”tredje avdelningen”.

² MSA, Malmö stads fastighetsnämnd; FA 5AG: 1, FA 5AG: 2, Malmö stadsarkiv.

1955 och framåt. Den innehåller också urval av material, från 1934 till 1940, som enbart kretar kring ämnet bostadshjälp åt ”mindre bemedlade barnrika familjer”. Utdrag från protokollhandlingar från stadsfullmäktige och tredje avdelningen, brev till och från avdelningen, ritningar, samt interna skrivelser från bland annat fastighetschefen utgör huvuddelen av materialet som återfinns kring ämnet från dessa år. Materialet tycks alltså redan innan ha varit utsorterat och sammanställt. Detta troligtvis i syfte att studera. Det framgår inte varför material kring just detta ämne finns samlat och bevarat som en särskild del av fastighetsnämndens arkiv. Det tycks också vara det enda material i fastighetsnämndens samlingar som finns bevarat från tiden innan 1955. Jag har inte påträffat några andra studier som utgår ifrån materialet under mitt sökande av tidigare forskning.

Metod:

Min huvudsakliga metod har utgjorts av en kvalitativ textanalys av materialet. Detta främst utifrån skrivelserna till och från tredje avdelningen i syfte att ta reda på hur diskussionen kring bostadsreformen såg ut i Malmö och därmed besvara min frågeställning. Jag har även genomfört en mindre kvantitativ analys för att kartlägga hur ofta ämnet ”mindre bemedlade barnrika familjer” har tagits upp i tredje avdelningens protokollhandlingar under de valda åren.

Mitt angreppssätt för textanalysen ligger nära det Dahlgren och Florén, i *Fråga det förflutna*, kallar den hypotetisk-deduktiva metoden. För att kartlägga och skaffa en överblick av materialet krävdes först en öppen läsning av protokollhandlingarna och skrivelserna. Detta ur ett förhållandevis induktivt perspektiv. Dahlgren och Florén lyfter fram hur en rent induktiv metod inte går att upprätta då forskare alltid närmar sig material med en viss hypotes och förutfattad mening³. Detta har varit viktigt att ha i åtanke för att inte begränsa sig i ett tidigt skede, eller riskera att avvärja som ointressant, som kan ha värde för undersökningen. Efter att ha skaffat en överblick av materialet, och kartlagt vad som varit mest relevant för att besvara mina frågeställningar, har jag gjort djupare textanalyser på det utvalda materialet. Denna gång utifrån mitt valda teoretiska ramverk som kommer att förklaras och diskuteras längre fram i uppsatsen.

---

³ Dahlgren, Florén, *Fråga det förflutna*, Studielitteratur, Malmö, 2010 s. 181.

För att besvara frågeställningarna har en systematiserande textanalys, för att logiskt ordna och klargöra hur argumentationen och diskussionen ser ut i materialet, varit att föredra. Frågeställningen kräver att såväl manifesta som latent budskap i texten kartläggs. De latent budskap kan kräva ett större tolkningsarbete då de inte är direkt uttalade.

Att besvara frågan kring hur idéerna och inspirationen bakom planerna såg ut kan kräva ett större tolkningsarbete. Budskap, relevanta för frågan, kan ligga latent i materialet. Här har jag utgått ifrån en viss förförståelse kring funktionalismen. Denna förförståelse har fungerat som ramverk vid tolkningsarbetet.⁴

Tidigare forskning:

I följande avsnitt kommer en redogörelse för den tidigare forskning jag utgått ifrån i denna uppsats. Begrepp hämtade från tidigare forskning, som undersökningen utgått ifrån, presenteras och diskuteras.

Yvonne Hirdman skriver, i *Att lägga livet till rätta*, huvudsakligen om det hon kallar ”det lilla livet”. Hirdman tittar delvis på uppbyggnaden av välfärdsstaten genom ett kvinnoperspektiv. Hon utgår ifrån att tidigare genuskontrakt bröts i samband med att ett modernare, industriellt och demokratiskt samhälle växer fram. Många av de socialdemokratiska reformerna riktades sig just till förändringar av hemmet, vilket ofta har setts som en kvinnlig domän.

Hirdman skriver bland annat om socialdemokraternas politiska kursändring under 30-talet och den framväxande folkhemsidéologin. ”På förbluffande kort tid omvandlas svensk socialdemokrati från att ha varit en fabrik till att bli ett hus”⁵. Även de utopiska inspirationskällorna bakom de socialdemokratiska reformerna, samt den sociala ingenjörens roll inom dem, tas upp i Hirdmans bok. Det är främst dessa ämnen som hämtats ifrån ovanstående bok och används i denna uppsats.

---

⁴ Esaiasson m.fl., *Metodpraktikan*, Nordstedts Juridik, Stockholm, 2007, s.237-242, 249-251.

⁵ Hirdman, Yvonne, *Att lägga livet till rätta*, Carlssons Bokförlag, Stockholm, 2010 s.92.

Enligt den socialdemokratiska ideologin, såsom Hirdman förklarar den, bör nattvaktarstaten ersättas av en välfärdsstat som ska hjälpa människor. Det innebär därmed att staten behandlar frågor som traditionellt ansetts höra till den privata sfären i människors liv. Staten börjar till viss del också göra intrång på det privata livet. Hirdman diskuterar främst hur socialdemokraterna och i förlängningen staten, genom uppbyggandet av en välfärdsapparat, ville tillrättalägga och förändra människors privatliv. Detta i syfte att ge dem en bättre tillvaro. Vidare menar Hirdman att dessa tankar styrdes av klart utopiska intentioner.⁶ Hirdman har ibland kritiserats för att ha en alldeles för hård syn på de socialdemokratiska reformatorerna. Enligt kritiker framställer hon dem som allt för medborgarmästrande.⁷ Den ”omhändertagande” socialdemokratiska staten, såsom Hirdman förklarar den, har dock varit ett relevant begrepp att utgå ifrån i denna uppsats.

Hirdman lyfter också fram bostadspolitikens centrala roll inom socialdemokraternas välfärdspolitik under 30-talet. I förhållande till andra jämförbara länder, var bostadshållningarna i Sverige mycket dåliga. Landet var i behov av reform. Utöver detta menar Hirdman på att man också såg hemmet som en viktig plats för konsumtion. Parallellt med fackföreningsrörelsens strävan att höja arbetares löner, kunde förbättrade bostadsförhållanden ge en ökad hushållskonsumtion, vilket i förlängningen skulle hjälpa till att stimulera den krisande ekonomin under 30-talet⁸. Jag har använt mig av detta perspektiv för att ta reda på ifall man kan se liknade drag i den reform som studeras i denna uppsats.

Henrik Berggren och Lars Trädgårdhs artikel, *Pippi Longstocking, the autonomous child and the moral logic of the Swedish welfare state*, diskuterar välfärdsstaten. De lyfter fram vikten av den egalitära dimensionen i idén om den svenska välfärdsmodellen. Individen skall inte behöva bindas till sociala beroenden som traditionellt sett kan ses som institutionaliserade i samhället. Välfärdsreformer, som äldreomsorg och barnomsorg, bryter exempelvis upp individens beroende av den traditionella familjen och de sociala och ekonomiska beroendemönster som vanligtvis varit kopplade till den. Bidrag och ekonomisk utjämningspolitik bryter också upp filantropiska beroendeband. Fattigare grupper i samhället behöver inte stå i beroendeställning till rikare människors välgörenhet. Detta innebär dock att individen hamnar i en beroendeställning till

---

⁶ Hirdman, Yvonne, Stockholm, 2010 s. 10 – 16.

⁷ Esaiasson m.fl., s.248.

⁸ Hirdman, Yvonne, Stockholm, 2010 s. 92 – 97.

staten. Berggren och Trädgårdh lyfter fram hur denna ideologi, de omnämner som statsindividualism, har varit central i tankearbetet bakom den svenska välfärdsmodellen.⁹

Lundberg och Tydén skriver, i artikeln *In Search of the Swedish model*, att Sverige har strävat efter att uppnå självständighet för individen. Självständighet från diverse institutioner i samhället, som exempelvis kyrkan, marknaden och familjen. Till skillnad från andra länder, exempelvis USA, har Sverige strävat efter självständighet genom staten istället för ifrån den. Berggren och Trädgårdh menar att detta delvis går att spåra tillbaka genom den svenska historien. Till skillnad från andra länder var svenska bönder aldrig lika hårt bundna till ett feodalt system. Bönder anses ha varit friare i Sverige. En viss jämlikhet rådde. Jämlikhet, inte i den moderna form begreppet används, med medfödda och lika rättigheter. Istället ett samhälle där ingen, utom möjligtvis kungen, står ovanför någon annan¹⁰.

I artikeln *Designing the reasonable consumer* diskuterar Helena Mattsson hur funktionalismen kom att bäddas in som en strategisk del i uppbyggnaden av välfärdsstaten. Den moderna demokratiska konsumenten skulle genom olika program, som exempelvis kooperativa organisationer, uppmanas och lära sig att göra rätt typ av val i sin konsumtion. Detta skulle också åsidosätta den konflikt mellan det personliga och det standardiserade som var vanlig i debatten kring funktionalismen. De funktionalistiska företrädarna förespråkade ofta det senare. De menade att viss standardisering och likriktning, av såväl hus som industritillverkade föremål, var ett måste för att kunna tillgodose alla med vad de behövde.¹¹

Teoretiska perspektiv:

I det teoretiska perspektiv denna uppsats utgår ifrån är modernitet ett centralt begrepp att förklara. David Harvey resonerar kring detta begrepp. Han lyfter fram Habermas som menar att ”projektet modernitet” kom att utvecklas av 1700-talets upplysningstänkare. Kunskap genererad av fria och kreativa individer skulle utveckla en objektiv vetenskap och universella

---

⁹ Berggren & Trädgårdh, ‘Pippi Longstocking, the autonomous child and the moral logic of the Swedish welfare state’ I: Mattsson & Wallenstein (eds.) *Swedish Modernism, architecture, consumption and the welfare state*, Black dog, cop, London, 2010 s. 50-65.

¹⁰ Lundberg & Tydén, ‘In Search of the Swedish model’ I: Mattsson & Wallenstein (eds.) *Swedish Modernism, architecture, consumption and the welfare state*, Black dog, cop, London, 2010 s. 36-49.

¹¹ Mattson, ‘Designing the reasonable consumer’ I: Mattsson & Wallenstein (eds.) *Swedish Modernism, architecture, consumption and the welfare state*, Black dog, cop, London, 2010 s.74 – 99.

moraliska lagar. Målet var att emancipera människan och skapa en bättre vardag. Utvecklingen av ett rationellt samhälle, baserat på objektiv vetenskap, skulle frigöra människan från mytens, religionen och vidskepelsens irrationella ok. En stark tilltro till ständig utveckling, med en optimistisk syn på ständigt ökande mänsklig kunskap och förnuft, har också varit centralt inom tanken kring modernitet. Människans värld skulle successivt bli allt mer rationellt ordnad och samtidigt allt friare.

Harvey lyfter också fram Max Webers kritik emot upplysningstänkarna. Enligt Weber hade dessa en alldeles för stark tilltro till hur den allt mer rationaliserade världen skulle bidra till människans frihet. Weber menade att rationaliseringen har utvecklat nya typer av ekonomiska, administrativa och byråkratiska strukturer, inom vilket människan blev bunden till en annan typ av ofrihet. ”Kreativ förstörelse” är en viktig del i att förstå modernitet och de omvälvande projekten som finns inom den enligt Harvey. För att skapa en ny, bättre värld, är det oundvikligt att bryta ner delar av den gamla världen.¹²

Richard Dennis lyfter i *Cities in Modernity* också fram idén om utveckling som central i att förstå modernitet. Under de sena 1800-talet fanns en rad progressiva rörelser i Nordamerika och Storbritannien. Dessa kritiserade vad de ansåg vara en korrumpierad politik som arbetade i förmån för storföretagen. Sociala problem kopplade till ökad urbanisering och immigration var vad rörelserna strävade efter att åtgärda. De progressiva rörelserna var inte i grunden politiskt bundna. De menade dock på att staten hade ett stort ansvar och att problemen kunde åtgärdas genom administration och regleringar styrda av experter.¹³

James C. Scott skriver om statens utveckling och de utopiska drag som ofta funnits som drivkraft bakom den. I *Seeing like a state* vill Scott främst kartlägga hur stora statsdrivna modernistiska projekt, som i grunden varit ämnade att förbättra levnadsvillkoren för landets befolkning, har kommit att fatalt misslyckas. Scott lyfter exempelvis fram kollektiviseringen av jordbruket i Sovjet och ”det stora klivet” i Kina.¹⁴

Scott plockar ut fyra element som viktiga i sin förklaringsmodell kring de stora statliga misslyckanden han omskriver. Det första elementet är den administrativa ordningen av natur och samhälle. För att staten ska ha möjlighet att organisera och styra samhället i den riktning de vill behövs en grundläggande administrativ indelning av olika aspekter i samhälle och natur.

---

¹² Harvey, David, *The condition of postmodernity*, Blackwell publishers, Oxford, 1990, s.12-16.

¹³ Dennis, Richard, *Cities in Modernity*, Cambridge university press, Cambridge, 2008 s. 29 f.

¹⁴ Scott, James C, *Seeing like a state*, Yale University Press, New Haven, 1998, s. 1-3.

Möjligheten att övervaka och kartlägga olika delar av samhället är viktig för staten. Detta för att kunna skapa en förenklad ”karta” utifrån vilket det är möjligt att styra. Scott lyfter fram hur denna utveckling kom att ta fart under tidigmodern tid i Europa och sedan förfinas under 1800 och 1900-talen.¹⁵

Den utveckling som kom att bli en följd av upplysningstidens tilltro till vetenskap, och senare den industriella revolutionen i Västeuropa och USA, kallar Scott för *high modernism*. Detta begrepp är det andra elementet han omnämner i sin förklaringsmodell. Tilltron till en linjär och ständigt uppåt pekande teknisk, vetenskaplig och ekonomisk utveckling utgör kärnan inom denna tankeströmning. Detta hänger delvis samman med det första elementet. Utveckling möjliggör en ständigt ökande förmåga att kontrollera och övervaka naturen och samhället.¹⁶ Ett rationellt ingenjörsarbete inom alla delar av det mänskliga livet och en stark tilltro till planeringens kraft är också centrala faktorer. Ett viktigt drag är också hur den moderna staten blir ett verktyg genom vilket det går att förverkliga storslagna visionära planer. En ny syn på samhället växte fram där staten finns som dess uppfostrare. Scott skriver; “Society became an object that the state might manage and transform with a view toward perfecting it”.¹⁷

Ett tredje element i Scotts resonemang är hur den auktoritära staten, med en oinskränkt makt samt en försvagad och kuivad befolkning, har haft möjligheten att genomdriva stora projekt utan att ta hänsyn till, diskuterat med, eller hämtat input ifrån lokalbefolkningen. Ett försvagat civilsamhälle är det fjärde och sista element som Scott lyfter fram. Dessa två sista element utgör faktorerna bakom det Scott kallar en auktoritär modernism. Scott skriver hur den radikala och mest auktoritära modernismen kom att få störst uttryck i länder med mer auktoritära politiska system som exempelvis Sovjetunionen. Han menar dock på att andra världskriget och även finanskrisen på 30-talet frammanade stora centralstyrda projekt i syfte att planera om samhället och ekonomin. Så även i liberala demokratier.¹⁸

I min undersökning används dessa två sista element utifrån ett något omvänt perspektiv. Uppsatsen syftar inte kartlägga hur 1930-talets statsledda bostadsreformer i Sverige kom att bli, eller kan ses på, som misslyckanden på det vis som Scott redogör för. Den syftar tvärtom heller inte på att försöka förklara huruvida reformerna kan ses som lyckade, såsom de ofta framställs, i termer som ”det svenska undret” eller ”den svenska medelvägen”. Utgångspunkten är att man

---

¹⁵ Scott, James C, New Haven, 1998 s. 4-8.

¹⁶ Scott, James C, New Haven, 1998, s.87 – 90.

¹⁷ Scott, James C, New Haven, 1998, s.92, s.87-90.

¹⁸ Scott, James C, New Haven, 1998 s.97.

bör se Sverige som en liberal demokrati inom ramen för Scotts resonemang. Civilsamhället och befolkningen är starka nog att ifrågasätta och diskutera storskaliga planer och staten kan inte ses som auktoritär på samma vis som exempelvis Sovjetunionen. Scott lyfter fram hur det ofta har varit just ”krocken” mellan utopiska visioner och liberala parlamentära samhällen, där planerarna var tvungna att lyssna och förhandla med den organiserade medborgaren, som har skapat lyckade reformer.¹⁹

Mattson skriver om hur funktionalismen bäddades in som en strategisk del i uppbyggnaden av den moderna svenska välfärdsstaten. Utifrån denna tes blir funktionalismen en del i Scotts begrepp high modernism när använt i uppsatsens analys.²⁰

Scott lyfter också fram hur det ofta var den fattigare arbetarklassen som var den grupp som, framför allt, skulle omformas i syfte att få ett bättre liv. Den sociala ingenjören var personen som skulle ligga bakom den stora omvandlingen. För att detta skulle vara möjligt var det oundvikligt att den sociala ingenjören delvis besatt en auktoritär ställning över planeringsprocessen²¹. Hirdman beskriver den sociala ingenjören som en ny politikersort som tog form under 1930-talet. Hon omnämner Alva och Gunnar Myrdal som de svenska idealtyperna för fenomenet. Kopplingen mellan ekonomi, vetenskap, teknik och politik, var central för de sociala ingenjörernas nya tankesätt, som ofta kritiserade äldre tillvägagångssätt. Med vetenskapliga synsätt och metoder skulle människan frigöras från, vad de sociala ingenjörerna ansåg vara, farlig politik.²² Den funktionalistiska arkitekten kan också ses ingå i denna grupp. Utifrån Hirdmans resonemang har jag använt Alva och Gunnar Myrdals *Kris i Befolkningsfrågan*, publicerad 1934, att relatera till i min analys. Detta för att delvis kunna förstå den sociala ingenjören.²³

---

¹⁹ Scott, James C, New Haven, 1998, s.5.

²⁰ Mattson, ‘Designing the reasonable consumer’ I: Mattsson & Wallenstein (eds.) *Swedish Modernism, architecture, consumption and the welfare state*, Black dog, cop, London, 2010 s.74 – 99.

²¹ Scott, James C, New Haven, 1998, s.92-93.

²² Hirdman, Yvonne, Stockholm, 2010 s.97-101.

²³ Myrdal, Gunnar, Alva, *Kris i befolkningsfrågan*, Nya Doxa, Nora, 1997.

Historisk bakgrund och kontext:

Under de första decennierna av 1900-talet växte modernismen sig starkare inom arkitekturen och stadsplaneringen i Europa. Ur den sprang vad som skulle komma att bli funktionalismen. Denna riktning var en reaktion emot de romantiska, nationella och historiserande stilar, som dominerat arkitekturen runt sekelskiftet, där hus uppförts rikligt utsmyckade och gärna efter inspiration från äldre byggnadsverk²⁴.

Funktionalismen kom istället att förespråka ett slätare, osmyckat och enkelt formspråk. Dess förespråkare menade att fokus måste flyttas från byggnadens yttre attribut och utseende till dess inre förhållanden och funktion. Funktionalismens stora genombrott i Sverige kom i samband med Stockholmsutställningen 1930 där för tiden helt nya koncept kring boende visades upp. Bakom Stockholmsutställningen stod Svenska slöjdföreningen med dess direktör Gregor Paulsson i spetsen. Även en rad arkitekter, som i efterhand kom att bli mycket inflytelserika, var inblandade i utställningen. Däribland Uno Åhrén, Gunnar Asplund och Sven Markelius.²⁵

Dess anhängare kom att se på funktionalismen som mer än en ny stil. Enligt dem medförde den ett helt nytt sätt att tänka och se på byggnader och dess egentliga funktion. En helt ny arbetsmetod. Det skulle inte längre finnas någon ”framsida” varifrån en byggnad skulle betraktas. Inspirationen kom, i stor utsträckning, från industrialismens rationaliseringar. Likt maskiner skulle byggnader och hem utformas för att på bästa sätt fylla sin funktion. Hemmet skulle ordnas för att vara en effektiv och rationell plats för vila och rekreation. Det gamla ”finrummet”, som var vanligt i många svenska hem, var exempelvis något som starkt kritiserades. Det ansågs vara ett onödigt användande av plats, som saknade praktisk funktion, och bara fanns till för uppvisning.²⁶

De svenska funktionalisterna hämtade inspiration från kontinenten. Den schweiziske arkitekten Le Corbusier var en av de första och absolut mest inflytelserika funktionalistiska arkitekterna. Han förespråkade en strikt fördelning av funktioner inom stadsplanering. Bostäder, affärslokaler och industrier skulle återfinnas inom vardera avgränsat område. Även olika typer av trafik skulle separeras. Gående skulle avskiljas ifrån den snabbt framrusande biltrafik som Le Corbusier föreställde sig genomkorsa framtidens städer. När det kom till bostadshus såg Le

---

²⁴ Rudberg, Eva, *Stockholmsutställningen 1930: Modernismens genombrott i svensk arkitektur*, Stokholmia förlag, Stockholm, 1999 s.25.

²⁵ Rudberg, Eva, Stockholm, 1999 s. 35 – 37, Mattsson, Helena I: Mattsson & Wallenstein (eds.) s.78.

²⁶ Rudberg, Eva, Stockholm, 1999 s. 27 f., Hirdman, Yvonne, Stockholm, 2010, 97-101.

Corbusier dem som just maskiner för ett effektivt och rationellt liv. Stora, högresta huskroppar, med möjlighet att hysa tusentals människor, där en rad funktioner som matlagning och tvättning kunde ske kollektiviserat och i stor skala, var Le Corbusiers dröm om framtiden. Husen skulle innehålla stora, rymliga och luftiga lägenheter. Dessa skulle vara enkla att möblera och sköta²⁷ Många av namnen bakom Stockholmsutställningen hade också nära kontakt med Walter Gropius som var ledare för Bauhausskolan. Denna tyska skola för design och arkitektur var en av tidens stora förkämpar för den nya funktionalistiska riktningen. De arbetade bland annat, i stor utsträckning, med funktionella bostadslösningar på begränsade ytor.²⁸

Åhrén, Markelius och Asplund utarbetade, tillsammans med ett antal andra arkitekter, idéskriften *Acceptera* som publicerades 1931. I denna tydliggör de vad funktionalismens nya och revolutionerande idériktningar innebar och varför det var så viktigt att just acceptera dem. *Acceptera* är en idéskrift som inte enbart begränsar sig till arkitektur. Genom förändrad och förnyad design, arkitektur och stadsplanering skulle ett nytt rationellt och demokratiskt samhälle vara möjligt att bygga. Man ville bryta med föråldrade historiserande, och vad man ansåg, borgerliga ideal. Ett brott med historien var oundvikligt enligt författarna. Detta för att möjliggöra skapandet av ett bättre samhälle.²⁹

Samtida med dessa nya arkitektoniska idéer pågick också en debatt i landet kring de sjuknande nativitetstalen. Något som många politiker ansåg vara ett stort problem. Detta utgör det centrala ämnet i Alva och Gunnars Myrdals bok *Kris i befolkningsfrågan*. De båda författarna stod nära många av de ovan nämnda funktionalistiska arkitekterna och ingick i samma krets av sociala ingenjörer som ville omvandla samhället³⁰.

En, enligt makarna Myrdal, bidragande orsak till att så få barn föddes i Sverige var den överlag dåliga standarden och den ringa storleken på bostäder i landet. Generellt sett lämpade sig inte det stora flertalet av bostäder för större familjer. Makarna Myrdal lyfter fram hur den kvantitativa bostadsstandardens visserligen hade ökat under decennierna efter första världskriget. Man menar dock att detta, i grund och botten, beror på att hushållen blivit mindre på grund av minskat barnafödande. Den vanligaste bostadsformen i städer under 1930-talet var lägenheter med ett rum och kök. Dessa var ofta bebodda av hela familjer. Paret Myrdal ville se

---

²⁷ Hall, Peter, *Cities of tomorrow, An intellectual history of urban planing and design in the twentieth century*, 3. Ed., Blackwell Publishing, Malden, 2002, s.219 f, Rudberg, Eva, Stockholm, 1999, s. 19- 27.

²⁸ Rudberg, Eva, Stockholm, 1999, 25 f.

²⁹ Mattsson, Helena I: Mattsson & Wallenstein (eds.) s.78.

³⁰ Hirdman, Yvonne, Stockholm, 2010, s. 98.

en utveckling där två rum och kök istället skulle bli standard för familjer i Sverige. Man efterfrågade ”tillräckligt stora” bostadssubventioner och kritiserade starkt bostadsmarknaden som till stor del var oreglerad vid tiden.³¹

Socialdemokraterna gick segrande ur riksdagsvalet 1932 efter samverkan med Bondeförbundet. Per Albin Hansson, som redan 1928 hade myntat begreppet ”folkhem”, blev statsminister. Socialdemokraterna satte igång en reformpolitik inom vilket en rad statliga insatser, såsom arbetslöshetsförsäkring och höjd folkpension, ingick. Bostadsfrågan fick stort utrymme. 1932 tillsattes den bostadssociala utredningen av socialminister Gustav Möller. Tanken var att kartlägga bostadsförhållandena i Sverige och utarbeta en plan för en bostadspolitik. Den kom att vara verksam fram till 1947³². Gunnar Myrdal var med och arbetade med utredningen i dess början. Uno Åhrén, en av författarna till *Acceptera*, samt Sven Wallander, arkitekt och chef för HSB, var också verksamma inom den. Precis som paret Myrdal förespråkade, kom Bostadssociala utredningen, till slutsatsen att bostäder inte skulle byggas om mindre än två rum och kök samt att hyrorna inte fick överstiga mer än en femtedel av den genomsnittliga industriarbetarens lön. Man förespråkade också byggandet av större bostadsområden än de tidigare enskilda kvarter som bebyggts ett och ett åt gången. Detta förslag påminner om många av de funktionalistiska arkitekternas storslagna idéer.³³

Statens byggnadslånebyrå upprättades 1933. Byrån skulle, genom statliga lån till kommuner, hjälpa att få fart på bostadsbyggandet i landet och samtidigt skapa arbetstillfällen. 1935 infördes lån och bidrag som var öronmärkta för byggandet av bostäder åt ”mindre bemedlade barnrika familjer”³⁴.

I Malmö var styret redan sedan 1919 socialdemokratiskt. Staden var vid tiden en utpräglad industristad med Kockums verkstäder som dess flaggskepp. Det byggdes kraftigt i staden under 1930-talet. 1938 var ett toppår då det uppfördes över 3300 lägenheter. Bostadskooperationen; Hyresgästernas sparkasse- och bryggförening, HSB, bildades 1923 och året där på stod dess första byggnad klar i Stockholm. I Malmö etablerade man sig 1925.³⁵

---

³¹ Myrdal, Gunnar, Alva, *Kris i befolkningsfrågan*, Nya Doxa, Nora, 1997 s. 125-141.

³² Boverket, *Bostadspolitik – Svensk politik för boende, planering och byggande under 130 år*, Boverket, Karlskrona, 2007 s. 11-12.

³³ Malmö Kulturmiljö, *Bostadsmiljöer i Malmö, Inventering. del 1: 1945 – 1955*, Länsstyrelsen Skåne län och Malmö Kulturmiljö, Malmö 2001, s 8-10.

³⁴ MSA, Malmö stads fastighetsnämnd; FA 5AG: 2.

³⁵ Malmö kulturmiljö, Länsstyrelsen Skåne län och Malmö Kulturmiljö, Malmö 2001, s.12, 24.

Erik Bülow-Hübes, som var stadsarkitekt i Malmö åren 1921-1946, drev visionen om Malmö som en ”parkstad” som skulle vara genomsyrad av grönska. Ett tankesätt som kan ses ha funktionalistiska drag. Till skillnad från hur många andra utpräglade funktionalistiska arkitekter kom att rita upp stadsplaner, ville Bülow-Hübes bygga Malmö som en kompakt stad, utan fristående förorter³⁶. Bostadssociala utredningen förespråkade större sammanhängande, så kallade grannskapsenheter, som byggdes som hela områden. I andra delar av landet, bland annat Stockholm, blev större förorter som var frikopplade från stadskärnan vanligare. Denna utveckling kom i synnerhet att ta fart efter andra världskriget då bland annat Vällingby uppfördes. Just Vällingby, som Sven Markelius låg bakom, omnämns ofta som en av funktionalismens höjdpunkter i Sverige.³⁷ I viss uträkning uppfördes barnrikehus i Malmö. Redan 1935 fastslog stadsfullmäktige att nästan 100 lägenheter fördelade i två hus skulle uppföras utmed Nobelvägen. 1937 fanns det första huset på plats.³⁸

Undersökning:

- Statens byggnadslånebyrå och Malmö

I samband med bildandet av statens byggnadslånebyrå, 1933, uppstod goda möjligheter för kommuner att få statlig hjälp för att bygga bostäder. Tidigare hade främst egnahemsrörelsen, och lånefonder kopplade till den, varit den mest betydelsefulla institutionen bakom utdelning av lån till nytt bostadsbyggande. Det framgår också i källmaterial ifrån Drätselkammarens tredje avdelning att det fanns en kommunal egnahemslånefond i Malmö under 30-talet³⁹. Egnahemsrörelsen var främst tänkt att stimulera byggandet av enfamiljshus och småjordbruk för självhushåll. Den bidrog delvis till framväxten av de första villaförorterna runt många större svenska städer.⁴⁰ Man kan se hur tredje avdelningen behandlar en rad ärenden som rör stadens egnahemslånefond. Den fanns kvar även efter att de statliga bidragen och lånen från

---

³⁶ Malmö kulturmiljö, Länsstyrelsen Skåne län och Malmö Kulturmiljö, Malmö 2001, s. 18, 26.

³⁷ Hall, Peter, Malden, 2002, s.334-339.

³⁸ *Skånskan*, 'Ett barn från barnrikehusen', 2010-07-03.

³⁹ MSA, Drätselkammaren I Malmö, 1935 A 1e:39.

⁴⁰ Wirtén, Per, *Där jag kommer ifrån, Kriget mot förorten*, Albert Bonniers förlag, Stockholm, 2010, s. 210 f.

byggnadslånebyrån upprättats. Under 1936 verkar så många som 60 egnahemslån beviljas i Malmö, till skillnad från året innan när enbart 8 lån tycks beviljas från fonden.⁴¹

Hjälpen som kom genom byggnadslånebyrån var istället tänkt att uppmuntra byggande av större flerfamiljshus i ”stadsliknaden och andra tätare bebyggda samhällen”.⁴² Dessa bidrag var en av de reformer som socialdemokraterna började genomdriva efter att de vunnit valet 1932. Utdragen från *Svensk författningssamling*, som finns i fastighetsnämndens arkivsamling, är undertecknade av den Malmöfödda socialministern Gustav Möller.⁴³ Av de funktionalistiska arkitekterna, som om de fick chansen syftade bygga om samhället, var troligtvis denna typ av reformer välkomnade. Många av dem, såsom *Acceptoras* författare, stod också nära det socialdemokratiska partiet.

I september 1935 utgick en kunglig kungörelse angående nya riksdagsbeslut rörande öronmärkt hjälp för bostadsförsörjning till ”mindre bemedlade barnrika familjer”. Kungörelsen finns som bilaga i fastighetsnämndens material. Lån och bidrag kunde därmed sökas av kommuner ifrån en nyinrättad statlig fond. För själva byggandet av nya fastigheter kunde ett bostadsanskaffningslån anskaffas och som hjälp med hyra för de tilltänkta hyresgästerna kunde familjebidrag sökas. Familjerna som skulle få tillgång till de nya bostäderna skulle ha tre barn eller fler. Dessa skulle samtliga vara under 16 år. Huruvida de betraktades som mindre bemedlade skulle prövas i varje enskilt fall. Kungörelsen klargjorde också att det fanns möjlighet att upprätta allmännyttiga bostadsföretag som var tänkta att enbart arbeta med de nya lånen och bidragen.⁴⁴ Tanken kring de allmännyttiga bostadsföretagen kan ses som en del i upprättandet av den omhändertagande socialdemokratiska staten, som Hirdman omnämner. Människors bostadssituationer skulle tryggas genom dessa företag, som inte skulle drivas i vinstintresse, utan med de boendes bästa i åtanke.

Incitamenten bakom de statliga lånen och bidragen var delvis att förbättra bostadssituationen för den öronmärkta gruppen ”mindre bemedlade barnrika familjer”. De skulle samtidigt också stimulera den, vid tiden utsatta, arbetsmarknaden genom att skapa arbetstillfällen inom byggsektorn.⁴⁵ Hirdman omnämner de dubbelbottnade idéerna kring sociala bostadsreformer på likande vis och pekar på Ernst Wigforss idéer rörande ökad konsumtion. Hemmen skulle

---

⁴¹ MSA, Drätselkammaren I Malmö, 1936 A 1e:43, Drätselkammaren I Malmö, 1935 A 1e:39.

⁴² MSA, Malmö stads fastighetsnämnd; FA 5AG: 2 (Svensk författningssamling).

⁴³ MSA, Malmö stads fastighetsnämnd; FA 5AG: 2 (Svensk författningssamling).

⁴⁴ MSA, Malmö stads fastighetsnämnd; FA 5AG: 2 (Svensk författningssamling).

⁴⁵ MSA, Drätselkammaren I Malmö, 1935 A 1e:39 (till stadsfullmäktige nr:47).

fungera som ”dekonstruktionsanläggningar” och hjälpa till att råda bot på de finansproblem som rådde i Sverige och världen under 1930-talet. Detta genom att konsumera större mängder. I längden skulle den ökande konsumtionen stimulera industrin och företagen. Hirdman lyfter också fram hur denna konsumtion skulle socialiseras i syfte att, från statens håll, upprätta viss kontroll över marknaden. Det krävdes då att konsumenten uppfostrades till att konsumera rätt varor.⁴⁶

Målet med den nya statliga bostadshjälpen var inte enbart att förbättra bostadsstandarden, utan även att stimulera ekonomin, genom att i detta fall skapa jobb inom byggsektorn. Idéerna kring konsumtion kan också tänkas finnas med och gå hand i hand med försöken att lösa bostadsproblemen. Om man skulle skapa en medveten konsument som förbrukade varor i hemmet behövde denna för det första ha ett stabilt hem att konsumera i. Med viss del av hyran utbetald genom bidrag får även konsumenten större kapital över att använda för annan konsumtion. De tänkta familjebidragen kan här ses som en del i försöket att öka hemmens konsumtion.

Argumentationen i *Kris i befolkningsfrågan* kan delvis förklara varför man valde att satsa på hjälp åt just ”mindre bemedlade barnrika familjer”. Makarna Myrdal var aktiva och inflytelserika i utvecklingen av idéerna bakom socialdemokraternas folkhemsreformer. Gunnar Myrdal arbetade, som nämnt, bland annat med Bostadssociala utredningen. Bokens huvudproblem är den sjunkande nativiteten i landet vid tiden. Barnfamiljer, de problem kopplade till dem och deras boende, diskuteras vid återkommande tillfällen. Trångboddheten som rådde omnämns som socialt och individuellt skadlig och medförde att människor valde att avstå från att skaffa barn.⁴⁷ Hjälp åt just barnrika familjer kan alltså ses som ett försök att uppmuntra till ökat barnafödande. Även socialt utsatta, och mindre bemedlade grupper, skulle genom statlig hjälp tryggas till att våga skaffa flera barn. Den omhändertagande socialdemokratiska staten strävade också efter att göra större ingrepp och hjälpa dessa grupper. Delvis på grund av att just dessa utgjorde delar av socialdemokraternas väljarkår. Scott lyfter i sitt resonemang upp hur just den fattigare arbetarklassen var målgrupp för många modernistiska projekt framdriva av sociala ingenjörer. De skulle inte bara ges bättre förhållanden, utan även ”uppfostras” av staten, som i det ovan nämnda fallet med den statliga strävan att påverka hushållens konsumtionsvanor.

---

⁴⁶ Hirdman, Yvonne, Stockholm, 2010 s.92-97.

⁴⁷ Myrdal, Nora, 1997 s.134-135.

Drätselkammarens tredje avdelning i Malmö var den del i stadens förvaltning som ansvarade för fastighetsfrågor. De diskuterar därmed frågorna mycket, såväl innan reformerna trätt i kraft, som efter. I protokollmaterialet från tredje avdelningen går det att följa diskussionerna kring de nya lånen och bidragen i syfte att reda ut hur avdelningen och Malmö stad skulle ställa sig till dem. Generellt ser tredje avdelningen ut att ställa sig positiva till den nya statliga hjälpen. Viss skillnad går dock att se i de olika medlemmarnas argument kring hur den ska användas och dess egentliga syfte. En Herr Wehtje tycktes exempelvis lägga stor vikt vid just de arbetsmarknadspolitiska argumenten till de statliga lånen och menar att byggsektor i Malmö inte är i behov av att ytterligare stimulans då det redan finns många jobbtillfällen inom den i staden.⁴⁸ Herr Wehtjes förnamn omnämns inte i materialet. Troligtvis är det Skånska cementgjuteriet ABs direktör, Ernst Fredrik Wehtje, som även var ledamot i Malmö stadsfullmäktige under 1920-talet.⁴⁹ Möjligtvis en släkting till denne. Med tanke på hans ställning som företagare bör det antas att han inte delade socialdemokraternas åsikter på alla punkter. Det framgår dock inte hur han ställer sig till de mer altruistiska incitamenten av reformen.

- 3:e avdelningen – statens förlängda arm:

Stadsfullmäktige fastslog under hösten 1935 att tredje avdelningen skulle bli förmedlingsorgan för lånen och bidragen i Malmö. Det blir därmed också tredje avdelningen som sköter stadens kontakter med Statens byggnadslånebyrå. De nya statliga direktiven ifrån 1935 innebär att kommuner inte bara kan söka lån och bidrag, för bebyggandet av nya hus, utan även för omvandling och renovering av befintliga bostäder så att de anpassas för barnrika familjer.⁵⁰ En översikt av registren från tredje avdelningens protokollsböcker visar att man har även har kontakt med en rad andra statliga institutioner utöver statens byggnadslånebyrå. Till Bostadssociala utredningen skickar man information vid ett flertal tillfällen. Det lämnas också uppgifter till Socialdepartementet angående kommunal beredskap samt åtgärder för ”förbättring av slumbostadsbeståndet i städer och stadsliknande samhällen”⁵¹ Man lämnar också uppgifter till Socialstyrelsen angående bostadsmarknadens läge i staden. Utifrån Hirdmans resonemang

---

⁴⁸ MSA, Drätselkammaren I Malmö, 1935, A 1e:39.

⁴⁹ Westrin, Fahlstedt, Söderberg (eds.) *Nordisk familjebok*, Nordisk familjeboks tryckeri, Stockholm, 1926 s. 1197.

⁵⁰ MSA, Drätselkammaren I Malmö, 1935 A 1e:39.

⁵¹ MSA, Drätselkammaren I Malmö, 1935 A 1e:35 (Register s.42-43).

kring kontroll av marknaden, genom socialisering av den, bör överblick av just bostadsmarknaden anses som mycket viktigt för berörda statliga institutioner. Det fanns en stark kritik emot friheten på bostadsmarknaden ifrån många håll. Makarna Myrdal omnämner den som ett stort problem och går hårt åt fastighetspekulanter som plockat ut ”oförtjänta” vinster.⁵²

Här kan man också se statens försök att övervaka och kartlägga. Dessa utgör de första elementet i Scotts förklaringsmodell. Tredje avdelningen blir statens förlängda arm som finns på plats, övervakar och hjälper till, i en större statlig kartläggning. Detta i syfte att utarbeta en ny riktning för landets bostadspolitik. Viljan att ifrån statligt håll kartlägga och övervaka delar av samhället, som den dittills inte lagt så stor vikt vid att kontrollera och påverka, kan tänkas öka under 30-talet. Detta i samband med att socialdemokraterna kom till makten. Den socialdemokratiska staten strävade som nämnt mot att vara omhändertagande. Därmed också mer inblandad och deltagande i människors privatliv. För detta krävdes kartläggning av delar i samhället som tidigare kanske inte berörts i samma utsträckning. I detta fall bostaden. Enligt Scott och Hirdman var det också viktigt för den sociala ingenjören att basera politiska beslut utifrån vetenskapliga beräkningar, För att kunna göra rationella och vetenskapliga bedömningar, utifrån vilket man kunde ta beslut, var denna typ av kunskapsinhämtande viktigt.

En undersökning startades också av Malmö stad under 1935, genomförd av statistiska institutionen vid Lunds universitet, för att utreda behovet av bostäder i staden till mindre bemedlade barnrika familjer. Undersökningens resultat finns som bilaga till tredje avdelningens protokollhandlingar samt i material ifrån fastighetsnämnden.⁵³ När undersökningen var färdigställd senare under samma år, och framlades för stadsfullmäktige, visade den att det fanns 1670 familjer i Malmö med tre barn eller fler som hade en årlig inkomst på mindre än 900 kr per familjeenhet. En familjeenhet likställdes med en vuxen person eller två stycken barn.⁵⁴ Undersökningen menade också att med den dåvarande nativitetsnivån skulle antalet familjer krympa till 1200 fram till åren 1939/40. Detta främst på grund av att allt färre barn kommer att födas. Som nämnt var en av Alva och Gunnar Myrdals huvudteser i *Kris i Befolkningsfrågan* just kopplingen mellan den dåliga bostadsstandarden och det sjunkande nativitetstalen. Här agerar staden själv i syfte att kartlägga. Det har varit svårt att uttyda i materialet huruvida detta skett på eget initiativ eller om det har varit genom påträngningar från statlig nivå.

---

⁵² Myrdal, Nora, 1997 s.140 f.

⁵³ MSA, Malmö stads fastighetsnämnd; FA 5AG: 2 (Quinsel).

⁵⁴ MSA, Drätselkammaren I Malmö, 1936 A 1e:43 (till stadsfullmäktige nr:11).

Man kan utläsa hur tredje avdelningen står i kontakt och troligtvis hämtar inspiration och riktlinjer ifrån den pågående Bostadssociala utredningen. Lägenheter bör byggas om minst två rum och kök enligt utredningens rekommendationer, till skillnad från den dåvarande standarden, om ett rum med kök eller kokvrå. I skrivelse från tredje avdelningen till Stadsfullmäktige 1935 omnämns hur inga generella bestämmelser finns angående utformningen av de nya bostäderna.⁵⁵ I den statliga kungörelsen framgår det däremot tydligt att det, som minst, bör byggas två rum med kök i de nya bostäderna.⁵⁶ De planer och ritningar som går att finna ifrån fastighetsnämnden tyder också på att det var den standard man höll sig till.⁵⁷ Bostadssociala utredningen var vid tiden förhållandevis ny och skulle inte komma att lägga fram sitt slutbetänkande förens under 40-talet. Därmed tycks det enbart finnas rekommendationer och inga riktiga fastslagna byggnormer ännu under 30-talets första år.

- Tredje avdelningens kontakter med HSB

Tredje avdelningen hade nära kontakt med HSB under 1935. En rad skrivelser mellan de båda parterna angående samarbete dem emellan finns att finna i fastighetsnämnders material. Detta var ett samarbete som syftade just på bostadshjälp åt ”mindre bemedlade barnrika familjer” i samband med att de statliga subsidierna började delas ut. I tredje avdelningens protokollhandlingar kan man också se att ämnet HSB är återkommande vid flera tillfällen under året. Enbart det framväxande samarbetet omnämns vid fem separata tillfällen. Under det tidigare året diskuteras HSB enbart vid en handfull tillfällen.⁵⁸ HSB och tredje avdelningen upprättade tillslut ett allmännyttigt bostadsföretag, ”Hyresgästernas i Malmö stiftelse Solgårdarna” tillsammans.⁵⁹ Representanter från både HSB, Malmö hyresgästförening och Malmö stad fanns representerade i styrelsen för bostadsföretaget.

HSBs riksförbunds skrivelser till tredje avdelningen berättar om bostadskooperativets framgångar i andra städer, bland annat Stockholm. De menar på att de har erfarenheter från liknande projekt och att ett samarbete hade varit gynnsamt för båda parter. Man omnämner hur

---

⁵⁵ MSA, Drätselkammaren I Malmö, 1935 A 1e:39 (till stadsfullmäktige nr:47).

⁵⁶ MSA, Malmö stads fastighetsnämnd; FA 5AG: 2 (Svensk författningssamling).

⁵⁷ MSA, Malmö stads fastighetsnämnd; FA 5AG: 1.

⁵⁸ MSA, Drätselkammaren I Malmö, 1935 A 1e:39 (Register) Drätselkammaren I Malmö, 1934, A 1e:35 (register).

⁵⁹ MSA, Malmö stads fastighetsnämnd, F 5AG: 2 (Stadgar, ”Hyresgästerna i Malmös.”), Drätselkammaren I Malmö, 1935 A 1e:39 (bilaga: 242).

man tidigare har uppfört över 12 000, främst kooperativa, lägenheter. Man har också varit med och byggt hyresbostäder bekostade med allmänna medel på andra platser i landet. Hyresbostäderna har förvaltats genom stiftelser som stått direkt under moderbolaget. Man förklarar kort att styrkan och fördelarna med organisationen är utbytet av erfarenheter och kunskap mellan olika lokala hyresgästföreningar som är kopplade till den.

Ett område man omnämner sig ha goda kunskaper och erfarenheter kring är byggandet av ”kindergardens”. En service som ofta omnämns i olika former och som framställs som extra relevant i samband med hus för barnrika familjer. Utifrån det statsindividualistiska perspektiv som Berggren och Trädgårdh diskuterar, kan man se det den ökade fokuseringen på inrättandet av barnkammare som ett sätt att ”frigöra” individen. I detta fall föräldern och utifrån den aktuella tidens perspektiv, främst kvinnan, ifrån tvånget att ta hand om barn. Tid frisätts för föräldern att istället exempelvis förvärvsarbeta dagtid.

Barn och barnuppfostran är överlag ett ämne som ofta tycks återkomma i samband med de sociala ingenjörerna. I *Kris i befolkningsfrågan* är ämnet centralt. Med utgångspunkt ifrån att den traditionella svenska, patriarkatiska familjen blivit förlegad, var familjekonstruktionen tvungen att anpassas till det moderna samhället. Makarna Myrdal menar, likt Berggren och Trädgårdhs perspektiv, att kvinnan och även barnen måste ”frigöras” från familjens band. Barnuppfostran ska ske kollektivt, bland annat för att de dåliga hemmen inte lämpar sig som platser för uppfostran. Man lyfter fram barnkammarskolor och lekstugor i nära anslutning till hemmen som en lösning. Liknande idéer kan ses i HSBs skrivelser.⁶⁰ Ämnet engagerade även funktionalistiska arkitekter. Alva Myrdal arbetade tillsammans med Sven Markelius med planer på kollektivhus som de ansåg skulle komma att bli en vanligt förekommande bostadsform. I planerna gick man så långt som att förespråka gemensamma sovsalar, där barnen inte längre bodde med sina föräldrar, i de nya husen.⁶¹ Som Scott omnämner utvecklades en syn bland modernisterna kring staten som en uppfostrare. Diskussionen kring barn och barnuppfostran som återfinns i HSBs material, parallellt med resonemangen i *Kris i befolkningsfrågan*, kan ses ha liknande tendenser. Den svaga gruppen, ”mindre bemedlade barnrika familjer” har varken medlen eller kunskapen att ta hand om och uppfostra barn själva och uppgiften är så viktig att staten måste träda in och ta över.

---

⁶⁰ Myrdal, Nora, 1997 s.286-303.

⁶¹ Gårdsnäs, Marcus, *Den nya tiden*, institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi, 2012, s.11.

Det omnämns i en av HSBs skrivelser att kommuner kan bygga hus i egen regi. De rekommenderar dock att arbetet lämnas över till allmännyttiga bostadsföretag som är sakkunniga inom området. En tydlig vink om att HSB bör vara med i eventuella projekt i Malmö. Man inleder en av de första skrivelserna till Malmö på följande sätt:

Barnbegränsningen och dess följder för vårt folk har i dessa dagar varit ett diskussionsämne, som sysselsatt den allmänna opinionen i högsta grad och om frågans stora betydelse för vårt land ha praktiskt taget alla varit eniga.⁶²

Precis som i *Kris i befolkningsfrågan* tydliggörs det här att frågan kring de låga nativitetstalen är aktuell vid tiden. HSB uttrycker sig här förhållandevis neutralt. Det är rimligt att anta att organisationen ser samma typ av lösningar på problemet som paret Myrdal framlyfter.

Utifrån skrivelserna från HSB framgår det hur organisationen står nära många av tidens främsta funktionalistiska arkitekter. I en skrivelse från 7 juni 1935 beskriver HSB hur man planerar att skapa mönsterritningar för hustyper ändamålsenliga för barnrika familjer. Man refererar till bostadssociala utredningen som har förespråkat stora flerfamiljshus istället för enfamiljshus som skulle vara dyrare i drift som hyresbostäder.⁶³ Från september 1935 finns en skrivelse från HSB där det framgår att typritningar tagit fram av arkitekterna Erik Friberg, Wolter Gahn, Sven Markelius och Sven Wallander. Gahn och Markelius var båda inblandade i den funktionalistiska idéskriften *Acceptera* publicerad 1931. Precis som bostadssociala utredningen förespråkar är ritningarna gjorda för lägenheter med minst två rum och kök. Samtliga ritningar och ekonomiska kalkyler omnämns vara gjorda för stora flerfamiljshus. Småhus omnämns som ett alternativ men det saknas några konkreta ritningar eller kalkyler enligt skrivelsen. HSB och arkitekterna kopplade till dem tycks vilja styra utvecklingen emot mer storskaliga projekt efter funktionalistiska ideal.⁶⁴

Malmö stadsfullmäktige fastslog den 28 februari 1935 att det allmännyttiga bostadsbolaget ”Hyresgästernas i Malmö stiftelse Solgårdarna” skulle upprättas. Protokollhandlingar från fullmäktiges sammanträde finns som utdrag hos fastighetsnämnden där ämnet diskuteras. En fröken Holmgren lyfter fram vikten av att bygga stora lägenheter för att det skall vara lätta att sköta och möblera samt att det är viktigt att kvinnor får plats i styrelsen i det nya allmännyttiga bostadsbolaget. Hon trycker också på behovet av att barnkammare uppförs i stiftelsens nya hus, såsom HSB har förespråkat men tredje avdelningen tycks ha tagit bort från planerna. Hon får

---

⁶² MSA, Malmö stads fastighetsnämnd, FA 5AG: 2, (Till drätselkammaren, 8 april 1935).

⁶³ MSA, Malmö stads fastighetsnämnd, FA 5AG: 2 (Till drätselkammaren, 7 juni 1935).

⁶⁴ MSA, Malmö stads fastighetsnämnd, FA 5AG: 2 (Till drätselkammaren, 6 september 1935).

medhåll från en herr Sven Larsson som menar på att idéerna kring barnkammare funnits med från början tycks ha strukits och att de åter borde införas i planerna.⁶⁵ I protokollsutdraget från stadsfullmäktiges möte framgår det inte varför planerna på barnkammare inte finns kvar. I andra skrivelser, främst från fastighetschefen till tredje avdelningen, omnämns byggnadstekniska problem.⁶⁶ Fröken Holmgren tycks resonera i liknande banor som makarna Myrdal i *Kris i befolkningsfrågan* och kan ha hämtat inspiration därifrån.

HSB tycks agera och tänka i likhet med hur Scott förklarar begreppet High Modernism. Man har en tilltro till stora modernistiska byggprojekt. Standardritningar, noga utarbetade av funktionalistiska arkitekter, skall kunna appliceras över allt i landet. Dessa är framtagna efter vetenskapliga och rationella principer byggda på erfarenheter, insamlat genom sin organisation, med kopplingar till funktionalistiska arkitekter som Sven Markelius. Vinken till att arbetet inte bör skötas av kommuner, utan av sakkunniga, visar också på en viss självbild hos HSB där man ser sig själva som sociala ingenjörer som. Genom central planering kan råda bot på samhällliga problem. Vissa av arkitekterna bakom HSBs planritningar är nära kopplade till såväl makarna Myrdal som det Socialdemokratiska partiet. Sven Wallander, HSBs ordförande som står bakom många av organisationens skrivelser till tredje avdelningen, var även kopplad till den Bostadssociala utredningen. De ingår alla i vad som tycks vara ett sammanlänkat nätverk av sociala ingenjörer. Ett nätverk också Hirdman påpekar existerade.⁶⁷ Med detta i åtanke är det lätt att förstå varför HSBs idéer ser ut som de gör. Med Scotts begrepp i åtanke blir HSB, vid sidan av staten, bärare av High Modernism-ideologin i denna uppsats perspektiv.

---

⁶⁵ MSA, Malmö stads fastighetsnämnd, FA 5AG: 2 (utdrag stadsfullmäktige, 1936).

⁶⁶ MSA, Malmö stads fastighetsnämnd, FA 5AG: 2 (Till drätselkammaren, t.fa.ch).

⁶⁷ Hirdman, Yvonne, Stockholm, 2010, s.97 f.

- **PM angående nya hustyper:**

I arkivmaterial ifrån fastighetsnämnden återfinns ett PM med titeln ”rörande lämplig tomt, husform och konstruktion för barnrika familjers hus”.⁶⁸ I PM:et förklaras kortfattat hur och var nya hus för barnrika mindre bemedlade familjer bör konstrueras. Till viss del går det att utläsa drag i riktlinjerna som påminner om funktionalistiska idéer. Detta såväl för själva husens utformning som i ett större stadsplaneringsperspektiv. Det framgår inte vem som författat PM:et eller exakt var det kommer ifrån. Det tycks dock inte ha sitt ursprung i Malmö utan finns snarare hos tredje avdelningen som ett generellt dokument tillskickat från Stockholm, kanske ifrån Statens bostadslånebyrå eller möjligtvis HSB, som del av de ovan nämnda mönsterritningarna.

I det första stycket diskuteras lämpliga tomter. Det är också här det uttryckligen framgår att PM:et ursprungligen tycks vara tänkt för planer i Stockholm. Det står att bergstomter bör undvikas och att man snarare bör sträva efter att bygga på plana ytor. Främsta anledningen till dessa direktiv är antagligen ekonomiska. Det är billigare och enklare att bygga på plana ytor. Detta lyfts fram som ett dilemma i PM:et då det är svårt att finna den typen av ytor. Man behöver på plana, bergsfria ytor, där man inte heller behöver genomföra några sprängningar. Något man enligt PM:et vill försöka undvika. Sett utifrån ett Malmöperspektiv blev sprängningar troligtvis ett mindre problem. På grund av andra och mer gynnsamma geografiska förutsättningar kunde detta troligtvis undvikas i större grad. Inspiration från denna typ av planering kan också vara hämtad ifrån idéer kring funktionalistisk och modern stadsplanering. Le Corbusiers storslagna planer för ombyggnaden av hela stadskärnor, eller från grunden nya städer, var oftast placerade på jämna och plana ytor. Kuperade områden borde enligt honom jämnas ut eller helst undvikas.⁶⁹

Rörande lokaliseringen skriver man följande; ”Belägenheten bör självklart bli i stadens yttre stenstadsbälte och ej i trädgårdsstäderna på grund av de för långa och dyrbara resorna”⁷⁰. Även här kan man tänka sig vissa ekonomiska och praktiska incitament för placeringen. De som var tänkta att bo i husen var framför allt ekonomiskt svagare grupper, exempelvis industriarbetare eller lägre tjänstemän som eventuellt jobbade i närheten av innerstaden. Dessa grupper skulle varken ha råd eller tid för långa pendlingsresor till och från jobb. I Stockholm och till viss del viss del andra städer i Sverige fanns som omnämnt trädgårdsstäder vid denna tid. Dessa var ofta

---

⁶⁸ MSA, Malmö stads fastighetsnämnd, FA 5AG: 2 (PM, rörande..)

⁶⁹ Scott, James C, New Haven, 1998 s.107-111

⁷⁰ MSA, Malmö stads fastighetsnämnd, FA 5AG: 2 (PM, rörande..)

villaförorter, byggda efter principen att staden skulle byggas i parken snarare än i parker i staden.⁷¹ Många av de funktionalistiska idéerna byggde också på separering av funktioner inom staden. Arbetsplatser och boende representerade två olika funktioner och skulle hållas strikt åtskilda från varandra enligt tänkare som exempelvis Le Corbusier. Detta främst för att varje område, med sin tilltänkta funktion, skulle vara enkelt att planera och anpassa för just vad det var tänkt att vara⁷². Författarna kan ha anammat delar av detta tänkande och ville särskilja dessa nya typer av bostäder ifrån andra typer av funktioner planerade på andra platser i staden. I Stockholm byggdes separata förstäder och förorter vilket delvis kan ha att göra med andra geografiska förutsättningar än i Malmö. Malmö planerades istället på ett annorlunda vis. Det var lättare att fortsätta bygga ut den kompakta, inrutade stenstaden med dess karaktäristiska fyrkantiga rutnät. Detta mycket efter stadsarkitekt Erik Bülow-Hübes idéer.⁷³

PM:et går vidare med att förklara själva husens utformning. Tre till fyra våningar var att föredra med en bredd på 10 till 14 meter. En hustyp som brukar kallas tjockhus. Denna hustyp var oftast inte den mest förespråkade varianten bland funktionalistiska arkitekter som istället ofta ville bygga smalhus av en mindre bredd. Många arkitekter i Malmö föredrog den däremot då den typen av hus ansågs vara mer ekonomiska. Funktionalistiska ideal inom byggandet hade förhållandevis sen genomslagskraft i Malmö. Många arkitekter i staden förespråkade istället mer traditionella byggideal.⁷⁴ PM:et förespråkar också tjockhusen, främst av ekonomiska och även byggnadstekniska skäl. Även olika typer av material diskuteras, främst utifrån ett ekonomiskt perspektiv. När den planerade inredningen av husen och lägenheterna beskrivs målas tankar kring ett enkelt och slitstarkt hem upp. Mycket går att likna med funktionalistiska idéer hämtade ifrån *Acceptera* eller Stockholmsutställningen 1930. Släta, vita väggar, enkel men rejäl inredning i kök och badrum med goda förutsättningar för förvaring som garderober, samt stort ljusinsläpp lyfts fram som viktigt. Bekvämligheter som rinnande varmt och kallt vatten och värmeledningar omnämns som självklara. Gemensamma tvättstugor och lekstugor för barn bör också finnas i huskropparna.

Faktumet att PM:et verkar vara skrivet efter förhållanden i Stockholm stärker tesen om en genomtänkt, centraliserad planering framställd av en mindre grupp eller nätverk av sociala ingenjörer som står nära staten eller möjligtvis HSB. Det tycks finnas en vilja att detaljstyra och

---

⁷¹ Hall s.334 f., Garden citys var ett koncept utarbetat av Ebenezer Howard. Läs mer Hall.

⁷² Scott, James C, New Haven, 1998 109-111

⁷³ Malmö Kulturmiljö, Malmö, 2001, s. 18

⁷⁴ Malmö Kulturmiljö, Malmö, 2001, s. 17

lämna så lite som möjligt av själva planeringsarbetet vidare, i detta fall, till Malmö stad och tredje avdelningen. Utifrån den sociala ingenjörens perspektiv var planer de framställde ”det enda rätta”. Byggda på vetenskaplig och rationell grund. Ett arbete som inte den lokala kommunen eller staden har kapacitet och kunskap till att göra. *Acceptera* förmedlar också detta genom att klargöra att samhället måste förlika sig med dess idéer och hur det också är den absolut bästa vägen framåt. Scott lyfter också fram denna självsäkerhet och tilltro till planeringen som central för de moderna sociala ingenjörerna. Dragen går att spåra ännu längre tillbaka utifrån Harveys resonemang kring upplysningstänkarnas optimistiska tilltro till rationalitet. Scott tillskriver också de radikala modernisterna ett auktoritärt drag ur vilket man kan se likheter med hur HSBs skrivelser framställs. Enbart de som har kunskapen och möjligheten att planera utifrån vetenskapliga och rationella grunder är kapabla att styra det nya moderna samhället.⁷⁵ Ett tankesätt som för tankarna till ett strikt teknokratiskt samhälle. De sociala ingenjörerna kopplade till staten och HSB såg sig med säkerhet ha kunskaperna och vara kapabla att styra i rätt riktning.

- **Invändningar emot storskaliga planer:**

I en skrivelse till tredje avdelningen från 1935, skickad ifrån fastighetsnämndens chef, antyds att det fanns förhållandevis gott om bostäder i Malmö.⁷⁶ Totalt fanns över 800 hyreslediga lägenheter varav hälften med två rum och kök. Dessa uppgifter omnämns komma ifrån bostadsförmedlingen och det klargörs också att anmälan från hyresvärdar till förmedlingen angående lediga bostäder är frivillig. Antalet lediga lägenheter kunde alltså ha varit ännu högre. Planerna på stora nybyggnationer kritiserades också delvis och en viss skepsis finns gentemot HSB:s inverkan. Författaren förespråkar, precis som HSB, att en stiftelse ska inrättas som ska sköta frågan. Det menas dock att det är viktigt att staden, genom tredje avdelningen, är den part med störst inflytande i stiftelsen. Det går också att se att det pågått en diskussion kring den stiftelse som kom att grundas, det vill säga ”Hyresgästernas i Malmö Stiftelse Solgårdar”. I Fastighetsnämndens material finns flera upplagor av förslag till stiftelsens stadgar. Antalet styrelsemedlemmar varierar och olika organisationer, såsom HSB eller tredje avdelningen, har

---

⁷⁵ Scott, James C, New Haven, 1998 s. 88 f., 94.

⁷⁶ MSA, Malmö stads fastighetsnämnd, FA 5AG: 2 (Till drätselkammaren, 4 november 1935).

olika mycket inflytande i de olika upplagorna. I den upplaga som blir den slutgiltiga versionen tycks staden, genom tredje avdelningen, ha mest inflytande och avgörande makt.⁷⁷

Argument lyfts i skrivelsen fram kring att avståndet mellan hyresgäst och hyresvärd skulle kunna bli för långt om exempelvis HSB skulle vara allt för styrande i en tilltänkt stiftelse. Det går att antyda en viss misstro och osäkerhet kring HSB och dess riksstyrelse i Stockholm. Som ovan nämnt verkar HSB och statliga direktiv förkroppsliga de utopistiska och storskaliga tankegångar som ryms inom Scotts High Modernism-begrepp. Enligt Scotts resonemang utgör en autoritär stat och ett svagt civilsamhälle två av ingredienserna till ett storskaligt misslyckat projekt där staten och de styrande inte tagit till sig lokala kunskaper eller tagit hänsyn till lokala viljor. Här går det att se hur just de storskaliga idéerna, som kommer från statligt eller centralt håll, blir kritiserade och ifrågasatta ifrån lokalt håll.

Man lämnar även motförslag i skrivelsen, och menar på att det istället bör satsa på ombyggnad av befintliga hus, utspridda i staden, istället för nya stora byggnadskomplex. Man antyder att detta förslag troligen skulle vara dyrare samt att det skulle krävas mer arbete för tredje avdelningen då förvaltningen skulle ske direkt genom dem eller via en stiftelse under dess inflytande. Sin argumentation bygger man genom att skriva; ”Fördelarna med en lägre byggnadshöjd och mera spridd bebyggelse äro emellertid i detta fall så uppenbara, att de stora byggnadskomplexet ej gärna böra ifrågakomma”.⁷⁸

Till skillnad från HSB och statliga riktlinjer, där mer funktionalistiska och storskaliga ideal rådde, verkade man istället vilja värna om och bevara den dåvarande stadsbilden och strävade efter en mer beblandad bebyggelse. Författaren bakom skrivelsen ta avstånd från allt för stora förändringar. Vad det är författaren anser vara ”uppenbart” måste troligtvis vara den fara för ”anstaltskaraktär” som omnämns i andra skrivelser.

Det finns flera skrivelser med kritik och protester. I en från augusti 1935 motsätter författarna sig planer på storskalig byggnation och uttrycker en rädsla för att det skulle kunna skapa ”en stadsdel av exceptionell särklass”.⁷⁹ Det tycks ha funnits en viss oro för sociala problem i samband med att ekonomiskt svagare flerbarnsfamiljer ansamlas på en och samma plats. Man vill också undvika att reformera får ”fattigvårdskaraktär” och att andra grupper än de ”skötsamma, mindre bemedlade och barnrika familjer”, som är tilltänkta att bo i husen söker

---

⁷⁷ MSA, Malmö stads fastighetsnämnd, FA 5AG: 2 (Stadgar, Hyresgästerna i Malmös..).

⁷⁸ MSA, Malmö stads fastighetsnämnd, FA 5AG: 2 (Till drätselkammaren, 8 april 1935).

⁷⁹ MSA, Malmö stads fastighetsnämnd, FA 5AG: 2 (Avskrift 8 augusti 1935).

sig till dem.⁸⁰ Då man omnämner dessa faror som så uppenbara kan det tänkas att de modernistiska ideal som staten, HSB och de sociala ingenjörerna representerar, delas av långt ifrån alla. Trots utredningar och kartläggningar gjorda av staten, för att utarbeta så goda planer som möjligt, verkade man inte kunna bemöta och ta till sig vissa lokala förutsättningar och problem. Faktumet att det såg ut att ha funnits uppemot 800 redan befintliga lägenheter tyder bland annat på detta. Bristen på lokalt förankrad kunskap och hänsyn för speciella förhållanden lyfter Scott fram som en faktor till modernistiska misslyckanden. Vad gäller motståndskraft emot storskaliga statliga modernistiska projekt går en annan faktor som Scott pekar på att utläsa i det lokala motståndet i Malmö till storskaliga planer. Väl fungerande representativa institutioner i samhället menar Scott på är bland den starkaste barriären emot storskaliga auktoritära statsledda projekt med risk att misslyckas.⁸¹ I detta fall genom demokratiska institutioner i Malmö såsom stadsfullmäktige samt tredje avdelningen som en del i stadens förvaltning underställd just stadsfullmäktige. Det kan tänkas att det även pågått diskussion i stadens lokala tidningar. Detta är dock ett ämne att studera som ligger utanför denna uppsats avgränsningar.

Mindre ansamlingar i mindre hus, utspridda över staden, är alltså vad kritikerna till HSB och de statliga tankegångarna förespråkar istället. Detta skulle väcka mindre uppmärksamhet menade man. Resonemang kring att ”icke skötsamma grupper” skulle dra ner värdet i för stora nya hus går också att finna.⁸² Ett återkommande ämne är just huruvida andra grupper än bara barnrika familjer skall få bebo de nya lägenheterna. Invändningar finns i skrivelser där det menas att de flesta flerbarnsfamiljer som har tillräcklig bra ekonomi föredrar att skaffa bostad själva, utan bidrag eller lån, då de vill undvika just den farhågade ”anstaltskaraktär” som ofta omnämns i skrivelser till tredje avdelningen. Det menas också att inte bara barnrika familjer har behov av bättre bostäder, utan även grupper som exempelvis äldre, ensamstående och arbetslösa bör få tillgång till de nya bostäderna.⁸³

Tredje avdelningen lyfte även fram invändningar själva i ett betänkande de skickar till Stockholm under 1935. Under tiden när bidragen och lånen till den öronmärkta gruppen ännu var i planstadiet. Man är orolig för ansamlandet av för många barnrika familjer på samma platser och menar att kommunerna skulle få större behörigheter att själva styra och placera var

---

⁸⁰MSA, Malmö stads fastighetsnämnd, FA 5AG: 2 (Till drätselkammaren, 20 augusti 1935).

⁸¹ Scott, James C, New Haven, 1998 s.102.

⁸² MSA, Malmö stads fastighetsnämnd, FA 5AG: 2 (Avskrift 8 augusti 1935).

⁸³ MSA, Drätselkammaren i Malmö, 1936 A 1e:43 (Till stadsfullmäktige, nr: 11).

familjerna skall få bo. Man menar på detta, framför allt i hänsyn just till familjerna, då man exempelvis skulle kunna placera dem närmre eventuella arbetsplatser vilket skulle korta arbetspendlingstider. De lyfter fram denna faktor som viktigt att ta hänsyn till, i synnerhet i större kommuner, som exempelvis Malmö.⁸⁴

I *Kris i befolkningsfrågan* förs ett resonemang kring synen på, och problematiken kring, barnrika familjer som kan ge ljus kring vad som kan ha varit en förhållandevis allmän syn vid tiden. Det lyfts fram hur barnrika familjer medför ökade kostnader för fastighetsägarna då det ofta innebär ökade reparationskostnader och ”obehag”. Makarna Myrdal menar framför allt att detta är den allmänna inställningen hos privata fastighetsägare med ett vinstintresse.⁸⁵

Argumentationen kring att tillåta andra grupper tycks variera. Det lyfts fram hur det finns andra ekonomiskt svaga grupper som borde få hjälp till bättre bostäder, men också att det är viktigt att tillåta ekonomiskt starkare grupper för att inte värdet och anseendet för de nya bostadshusen ska sjunka. En viss konflikt går alltså att utläsa kring tillvägagångssättet att lösa bostadsproblemen. På ena sidan står staten och HSB som för en mer funktionalistisk och utopisk linje. På andra sidan, dess motståndare, kritiker i Malmös befolkning vars åsikter och invändningar kanaliseras genom tredje avdelningen. De senare intar vad som ser ut som en mer pragmatisk linje baserad på lokala förutsättningar.

- **Kompromisser:**

Hyresgästföreningen i Malmö skickade in en skrivelse under 1935 till tredje avdelningen med förslag om byggnation utmed Nobelvägen i Sorgenfriområdet där man framlyfter behovet av att diversifiera boendegrupperna. Man kommer med förslaget att de nya bostäderna skall vara bostadsrätter. Detta för att de boende i husen skall känna sig mer ”bofasta”. Detta skulle också medföra lägre reparations och underhållskostnader menar man.⁸⁶ I utdrag från arbetsbeskrivelsen som kommer från Malmö hyresgästförening angående de ovan nämnda husen, går det att se de funktionalistiskt inspirerade tankarna. Stora smala huskroppar, 73 meter på längden och 15 meter höga planerades som tycks inspirerade av de funktionalistiska arkitekternas förkärlek för smalhus. Mellan husen skulle det vara 35 meter. Troligtvis ett

---

⁸⁴ MSA, Drätselkammaren i Malmö, 1935 A 1e:39 (till konungen nr:6).

⁸⁵ Myrdal. Nora, 1997, s.145.

⁸⁶ MSA, Malmö stads fastighetsnämnd, FA 5AG: 2 (avskrift, 22 juli 1935).

avstånd framräknat för att tillgodose alla lägenheter med solljus, även dem på nedre plan. I *Acceptera* avfärdas de gamla instängda kvartersgårdarna där solen inte räcker enda ner till de lägre fönstren.⁸⁷ Lekstuga skulle finnas i anslutning till byggnaderna. Hyresgästföreningen stod troligtvis nära HSB och hämtade därmed funktionalistiska ideal ifrån dem. Idén kring bostadsrätter går emot såväl staten som HSB. I utdragen från den kungl. kungörelsen från 1935 angående de statliga subsidierna ligger fokus på hyresrätter.⁸⁸ Tanken med bostadsrätter i de stora funktionalistiska husen kan ses som ett försök till kompromiss. Nya stora hus kunde uppföras, med plats för många barnrika familjer, samtidigt som man kunde undvika den farhågade ”anstaltskaraktären” då de boende skulle känna sig mer bofasta och därmed vara mindre benägna att åsamka skada på huset. Det kunde också öppna för möjligheten att låta andra grupper också bebo husen.

Som nämnt upprättades ”Hyresgästernas i Malmö stiftelsen solgårdarna” efter godkännande från tredje avdelningen. Invändningarna som kom från lokalt håll tycks ha fått en del gehör och slutresultatet kan ses som en kompromiss mellan tredje avdelningen och HSB. Tredje avdelningen gav också i uppdrag till fastighetsnämndens chef att undersöka vilka möjligheter som finns för nybyggnation och eventuell omställning av redan befintliga byggnader som var stadens ägo. Förslag på ombyggnader inkom också under december 1935.⁸⁹ Ombyggnad omnämndes lämpligt vid två av stadens fastigheter. Där finns även förslag på viss nybyggnation, där bland annat radhus i Hyllie och Maryhill omnämns. Fastighetsnämnden föreslog också att dessa nya bostäder inte borde förvaltas av någon stiftelse utan av staden själva.⁹⁰ Även detta beslut kan ses som en kompromiss där man bemötte den lokala kritiken som tredje avdelningen själva vidarebefordrade till staten. Malmö stad och tredje avdelningen tycks ha varit stark nog att gå emot att ta egna beslut utifrån lokala förutsättningar istället för att strikt gå på statens och HSBs linje som innebar en mer centralt styrd allomfattande planering. En tillräckligt stark barriär emot statliga modernistiska planer sett ur Scotts perspektiv.

---

⁸⁷ Gårdnäs, Marcus, *Den nya tiden*, institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi, 2012, s. 10-11.

⁸⁸ MSA, Malmö stads fastighetsnämnd; FA 5AG: 2 (Svensk författningssamling).

⁸⁹ MSA, Drätselkammaren I Malmö, 1935 A 1e:39 (nr:528, 9 december 1935).

⁹⁰ MSA, Malmö stads fastighetsnämnd; FA 5AG: 2 (Till drätselkammaren, 9 december 1935).

- 1938:

I en skrivelse från tredje avdelningen till Statens bostadslånebyrå under 1938 omnämns hur det verkade ha uppstått vissa problem med de öronmärkta bidragen efter att de används under några år. Kritiken verkar då också delas även av tredje avdelningen.⁹¹ De flesta familjer i Malmö som bodde i de nya husen var beroende av fattigvårdsunderstöd. Enligt tredje avdelningen verkade detta faktum skrämna iväg andra barnrika familjer som ansågs vara berättigade att bo i de nya husen och som från början var den egentligt tilltänkta gruppen. Familjerna med tillräckligt god ekonomi omnämner man; ”äro i regel i den situation, att de föredraga att själva ordna sin bostadsfråga framför att sammanföras med andra barnrika familjer i stora bostadshus”⁹² Alva och Gunnar Myrdal lyfter också kritik i *Kris i befolkningsfrågan* emot hus för mindre bemedlade barnrika familjer, som byggts innan 1934 med subventioner. Man menade att dessa hus, trots att de var nya, var alldeles för trångbodda⁹³. Problemen som tycks ha uppstått var alltså liknande de farhågor som fanns emot de storskaliga projekten redan under 1935 och 1936. Måhända uppstod den farhågade ”anstaltskaraktär” som kritikerna ville undvika.

Material från fastighetsnämnden från 1938 visar också på hur man planerade omställningen av befintliga byggnader i Östra Förstaden. Man planerade att omvandla 36 lägenheter, främst bestående av ett rum och kök, till ett 20-tal lägenheter främst bestående av två rum och kök. Man påpekade också i samma skrivelse att vissa planer på radhus borde avvecklas på grund av kostnadsskäl.⁹⁴ Någon kritik emot denna typ av tillvägagångssätt, renovering av redan befintliga bostäder, har inte framträtt lika tydligt i materialet. Att tredje avdelningen tycktes välja att gå vidare med den typen av planer visar på att man i slutändan ansåg det vara ett bättre sätt att tillgodose mindre bemedlade barnrika familjer med bostäder. De arbetsmarknadspolitiska incitamenten till de statliga lånen och bidragen som exempelvis, den tidigare nämnda, herr Wehtje lägger stor vikt vid kan också ha spelat in som betydelsefulla. Det byggdes redan förhållandevis mycket i Malmö vid tiden. Under toppåret 1938 uppfördes över 3000 nya lägenheter i staden.⁹⁵ Arbetsmarknaden vad gäller byggjobb var därmed säkerligen redan mättad precis som herr Wehtje påstår. Fastighetsnämndens chefs uppgifter, som visade på att det som minst fanns över 800 hyreslediga lägenheter i staden under 1935, kan också ha

---

⁹¹ MSA, Malmö stads fastighetsnämnd; FA 5AG: 2 (Till statens, 21 november 1938).

⁹² MSA, Malmö stads fastighetsnämnd; FA 5AG: 2 (Till statens, 21 november 1938).

⁹³ Myrdal, Nora, 1997, s. 136.

⁹⁴ MSA, Malmö stads fastighetsnämnd, F 5AG: 1.

⁹⁵ Malmö Kulturmiljö, Malmö, 2001, s.12.

påverkat utvecklingen. Enligt tredje avdelningen verkade alltså en mer pragmatisk linje, baserad på lokala förhållanden, vara att föredra framför en de sociala ingenjörernas storskaliga och modernistiska visioner representerade av staten och HSB.

Sammanfattning och slutsatser:

Över lag såg Drätselkammarens tredje avdelning positivt på de statliga hjälpen de kunde få för byggandet av bostäder till ”mindre bemedlade barnrika familjer”. I Materialet är det endast herr Wehtje som tycks ha invändningar emot att söka statliga lån och bidrag. Detta då han tycks lägga störst vikt vid de arbetsmarknadspolitiska argumenten och menar att byggsektorn redan är mättad i Malmö. Den mer altruistiska sidan av de statliga lånen och bidragen går att koppla till den socialdemokratiska synen på staten som skulle vara ”omhändertagande”. Hemmet och bostaden var en central del i detta tänkande enligt Hirdman. De allmännyttiga bostadsföretagen kan ses som ett led i denna strävan.

Det går att utläsa hur bidragen och lånen har flera mål än att enbart fungera som bostadshjälp. Det skrivs uttryckligen att de även syftar på att skapa arbetstillfällen. Målet att påverka och öka hemmens konsumtion, som Hirdman resonerar kring, går också att utläsa i materialet. De tilltänkta familjebidragen tyder på detta.

Enligt Scotts förklaringsmodell är övervakning och kartläggning viktig för den moderna staten. Detta i syfte att kunna fatta rationella beslut. Det går att se många band mellan tredje avdelningen och en rad omnämnda statliga institutioner som exempelvis Bostadssociala utredningen. Ur Scotts perspektiv kan man se tredje avdelningen som ett organ genom vilket staten insamlar information i Malmö. Statens kontakter var säkerligen täta även till andra delar av landet med syfte att anskaffa en sammanhängande ”kartbild” utifrån vilken man kunde fatta beslut.

Det kan utläsas att staten och HSB till stor del tycks ha ett modernistiskt tankesätt. Detta går främst att utläsa genom de funktionalistiska ideal som genomsyrar deras planer. De går att se hur HSB står nära många av tidens främsta funktionalistiska arkitekter som Sven Markelius som är inblandad i mönsterritningarna för nya bostadshus åt barnrika familjer som HSB skickade till Malmö. HSB tycks också dela makarna Myrdals syn på att problemet med den sjunkande nativiteten kan lösas genom bostadsreformer. HSB och staten tycks representeras av

och hämta tankar ifrån ett nätverk av sociala ingenjörer där bland annat makarna Myrdal och Markelius ingår. Dessa representerar idéer som står nära Scotts förklaring av sitt begrepp High modernism.

PM:et angående nya hustyper, som tycks komma ifrån HSB eller statligt håll, är genomsyrat av funktionalistiska tankegångar. PM:ets utformning visar till viss del också på de modernistiska sociala ingenjörernas självsäkerhet och vilja att detaljstyra. Deras starkt optimistiska tilltro till utveckling och rationalitet är synsätt som går att spåra tillbaka, som en idéströmning ifrån 1700-talets upplysningstänkare enligt Scotts och Harveys resonemang. PM:ets funktionalistiska prägel hjälper också till att påvisa det Mattsson talar om som funktionalismen som en strategisk del i uppbyggnaden av den svenska välfärdsstaten.

Det går i materialet att uttyda hur det finns invändningar och kritik emot HSBs och statens planer av storskalig karaktär. Skrivelser till tredje avdelningen visar att det finns andra viljor i Malmö, som tycks utgå mer ifrån lokala förhållanden. Kritikerna ville inte se för storskalig byggnation utan istället renovering av befintliga lägenheter i första hand. Om nybyggnation ska genomföras var det, enligt många kritiker, viktigt att andra grupper en mindre bemedlade barnrika familjer fick tillgång till de nya bostäderna. Argumenten varierar kring detta ämne. Det lyfts altruistiska argument som pekar på att det finns andra utsatta grupper som behöver bostadshjälp. Parallella argument som framkommer är vikten att bevara det ekonomiska värdet i de nybyggda husen och undvika ”anstaltskaraktär”.

Utfallet i Malmö visar på att det främst tycks ha blivit en utveckling enligt kritikernas, mer pragmatiska lokalorienterade linje. Under 1938 ser man att just renoveringar ser ut att diskuteras mest kopplat till de statliga lånen och bidragen till den öronmärkta gruppen.

Scott lyfter fram hur ett svagt civilsamhälle och en auktoritär stat har varit faktorer till att stora statliga modernistiska projekt misslyckats. I denna undersökning kan man delvis kunna peka på frånvaron av dessa faktorer. Civilsamhället och befolkningen representeras i denna uppsats fall av tredje avdelningen, som en del av en representativ demokratiskt institution. Institutionen tycks ha varit för stark för att staten skall kunna genomdriva ett modernistiskt projekt i större skala utan att ta till vara på lokala kunskaper, synpunkter och önskemål. Tvärt om skulle man kunna se tredje avdelningen som en aktiv del i utformandet av reformerna då de exempelvis skickar betänkanden till staten. De är också aktiva i insamlandet av information som vidarebefordras till staten och som ligger till grund för utformningen av reformer.

Precis som Scott påpekar kan detta ses som en kompromiss mellan modernisternas utopiska idéer om att skapa en bättre vardag och den organiserade medborgaren som får sin kritik hörd genom representativa institutioner. Med tanke på tidens bostadsförhållanden, som från många håll porträtteras som urusla, var troligen de flesta överens om att åtgärder behövdes. Konflikten som går att utläsa i materialet handlar snarare om bästa vägen dit. Denna uppsats har visat att de faktorer Scott utarbetat går att använda även utifrån ett perspektiv som inte kretsar kring ett statligt modernistsikt projekts misslyckande.

Trots att det byggdes en hel del i Malmö under 30-talet kom inget större projekt i stil med de senare miljonprogrammen att då förverkligas. Miljonprogrammen ges ofta en negativ stämpel. De kritiseras inte bara för att vara slitna och fula utan ibland näst intill omänskliga i sin storskaliga skepnad. De omnämns som bidragande orsaker till segregering inom städer där just dessa områden blir socioekonomiskt utsatta grupperns enda plats att hålla till godo. Kritik som på många vis liknar den oro för ”anstaltskaraktär” som uttrycks i tredje avdelningens skrivelser några decennier tidigare. Även miljonprogrammen är till stora delar resultatet av de sociala ingenjörernas utopiska idéer kring en bättre vardag för människor och en del av modernistiska strömningar som går att spåra tillbaks till 1700-talet. Om man anlägger Scotts perspektiv; skulle man kunna se dessa projekt som ett stort, statligt lett misslyckat modernistiskt projekt? Fick de sociala ingenjörerna för stor makt? Detta kräver att man antar miljonprogrammet just som ett misslyckande är frågeställningar som inte är kopplade till denna uppsats, men som kan vara intressanta att gå vidare med.

I en vidare mening har denna uppsats hjälpt till att förklara hur statliga bostadsformer och bostadspolitik togs emot och diskuterades i Sverige under 30-talet. Den har fungerat som ett nedslag på en avgränsad plats, kretsande kring en enskild reform. För att ge en än vidare bild i samband med fortsatt forskning i ämnet skulle tidningsartiklar exempelvis kunna fungera som material. Detta för att ge en bredare bild av diskussionen i Malmö. En komparativ studie skulle också kunna göras utifrån liknande material från en annan ort som jämförs med materialet som legat till grund för denna uppsats. Eventuella skillnader i statens vilja att stödja landsbygd kontra storstad hade exempelvis varit intressant att gå vidare med och kan hjälpa till en än djupare förståelse kring bostadsreformerna under 30-talet.

Käll- och litteraturförteckning:

- Tryckta källor:

MSA, Drätselkammaren i Malmö, tredje avdelningens protokoll, 00149, A I e 35, år 1934.

MSA, Drätselkammaren i Malmö, tredje avdelningens protokoll, 00149, A I e 39, år 1935.

MSA, Drätselkammaren i Malmö, tredje avdelningens protokoll, 00149, A I e 43, år 1936.

MSA, Drätselkammaren i Malmö, tredje avdelningens protokoll, 00149, A I e 47, år 1947.

MSA, Malmö stads fastighetsnämnd, Byggbjekt, äldre handlingar, 00643 F 5 AG :1.

MSA, Malmö stads fastighetsnämnd, Byggbjekt, äldre handlingar, 00643 F 5 AG :2.

- Litteratur:

Berggren & Trädgårdh, 'Pippi Longstocking, the autonomous child and the moral logic of the Swedish welfare state' I: Mattsson & Wallenstein (eds.) *Swedish Modernism, architecture, consumption and the welfare state*, Black dog, cop, London, 2010.

Boverket, *Bostadspolitiken –Svensk politik för boende, planering och byggande under 130 år*, Boverket, Karlskrona, 2007, Tillgänglig på Internet:

<http://www.boverket.se/Global/Webbokhandel/Dokument/2007/bostadspolitiken.pdf>

Dahlgren, Florén, *Fråga det förflutna*, Studielitteratur, Malmö, 2010.

Dennis, Richard, *Cities in Modernity, Representations and Productions of Metropolitan Space, 1840-1930*, Cambridge university press, Cambridge, 2008.

Esaiasson m.fr., *Metodpraktikan*, 3. ed, Nordstedts Juridik, Stockholm, 2007.

Gårdnäs, Marcus, *Den nya tiden*, institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi, Lunds universitet, 2012.

Hall, Peter, *Cities of tomorrow, An intellectual history of urban planing and design in the twentieth century*, 3. Ed., Blackwell Publishing, Malden, 2002.

Harvey, David, *The condition of postmodernity, an enquiry into the origins of cultural cahange*, Blackwell publishers, Oxford, 1990, Tillgänglig på internet:

<http://libcom.org/files/David%20Harvey%20-%20The%20Condition%20of%20Postmodernity.pdf>

Hirdman, Yvonne, *Att lägga livet till rätta – studier i svens folkhemspolitik*, Carlssons Bokförlag, Stockholm, 2010.

Lundberg & Tydén, 'In Search of the Swedish model' I: Mattsson & Wallenstein (eds.) *Swedish Modernism, architecture, consumption and the welfare state*, Black dog, cop, London, 2010.

Malmö Kulturmiljö, *Bostadsmiljöer i Malmö, Inventering. del 1: 1945 – 1955*, Länsstyrelsen Skåne län och Malmö Kulturmiljö, Malmö, 2001, Tillgänglig på internet:
http://www.malmo.se/download/18.76105f1c125780a6228800015362/del1_low.pdf

Mattson, 'Designing the reasonable consumer' I: Mattsson & Wallenstein (eds.) *Swedish Modernism, architecture, consumption and the welfare state*, Black dog, cop, London, 2010.

Myrdal, Gunnar, Alva, *Kris i befolkningsfrågan*, Nya Doxa, Nora, 1997.

Rudberg, Eva, *Stockholmsutställningen 1930: Modernismens genombrott i svensk arkitektur* Stokholmia förlag, Stockholm, 1999.

Scott, James C, *Seeing like a state, how certain schemes to improve the human condition have failed*, Yale University Press, New Haven, 1998.

Skånskan 'Ett barn från barnrikehusen', 2010-07-03. Tillgänglig på internet:
<http://www.skanskan.se/article/20100307/MALMO/703069980/-ett-barn-fran-barnrikehusen>
hämtad: 2013-04-17

Westrin, Fahlstedt, Söderberg (eds.) *Nordisk familjebok*, Nordisk familjeboks tryckeri, Stockholm, 1926, Tillgänglig på internet: <http://runeberg.org/nfcr/0645.html>

Wirtén, Per, *Där jag kommer ifrån, Kriget mot förorten*, Albert Bonniers förlag, Stockholm 2010.